

Letrekin letretan-tan-tan

Literaturak giltza, ate, korridore, egongela, leiho eta ezerezen osotasuna eman diezaizuke begi salto batean. Idazlearen ni poetikotik irakurlearen plano abstraktura gorputza zeharkatzen duen jauzia izan daiteke. Literaturan ez dago gorputz fisikoa kaltetzeko arriskurik, beraz, «erortzen bagara ere, amets berriei helduz gorantz erortzen gara» (Anari, *Aingura hegodunak*). Baina, bai, bada erortzeko aukera, betiere letradun amildegia errealak direla aintzat hartzen badugu. 2013an, *Gutun zuria* literatur ekimenaren baitan, horietako bat azaldu zuen Harkaitz Canok: idazle eta irakurlearen artekoa. Azaldu zuenez, idazleak ez dauka zertan irakurlea buruan izan letrak ordenatuz istorioa eraikitzen duenean, eta amildegia beste aldetik, irakurleak urruneko esfera hipotetiko batean kokatu ohi du idazlea. Alde batetik bestera zeharkatzeko naturaltasun zubiaren garrantzian fokatu zuen atentzioa 2015eko urte amaieran *Beti oporretan* (Susa) narrazio liburua aurkeztu duen Canok. Naturaltasun zubi horrek berebiziko garrantzia izan du 2015eko literatur uztan, eta geroan are egonkorragoa izan beharko du literatura bizi eta bizirik mantentzeko. Hala ere, horrez gain, bada beste amildegi bat. Intrintsekoagoa: letrak letretatik bereizten dituen. Musikatutako letren eta musikaririk gabeko letren arteko amildegia. Literatura dena eta literatura ez dena. Maialen Lujanbiok 'Poesia (zubi bat) bertsolaritza' hitzaldia eskaini zuen uztailaren 18an Eako Poesia Egunean. Ezinezkoa litzateke azalpen hura Lujanbiok mamitu legez lerro hauetara ekartzea, eta hain zuzen ezintasun hori da berak proposatutakoaren esentzian bildutako osagaietako bat. Alegia, bi multzo

daude, batean sortzaileak askatasunez sortzen duen literatura dago eta bestean parametro jakin batzuen markoan jaiotzen den hizki sorkuntza kokatzen da, besteak beste, neurri jakin batzuetara moldatu beharrak zein testuinguruak mugatu eta zentzuz betetzen dutena. Bertsolaritzarekin lotutako bigarren multzo horretan kokatutakoa lotu daiteke Gorka Urbizuk azaroaren 28an Donostiako Garoa liburu-dendan eskainitako elkarrizketa musikatu batean azaldutakoarekin. Esan zuenez, kantatuak izateko egiten dituen letrak helburu poetikoarekin jaiotzen dira. Erabat interesgarria suertatu zen, idazketan murgiltzen denean bere intentzioa zein den azaldu ondoren gertatu zena. Izan ere, Urbizuk bere diskurtsoaren muina hitz batek izendatu ezin dezakeen eremuan finkatu zuen, eta letra musikarekin diluitzen denean, elkarretak sortzen duen «C horretaz» mintzatu zen. Behin nahi poetikoa agertuta, eta poesia literatura baldin bada, zer dago *horretaz* horren atzean?

Beraz, literaturan enkistatuta dagoen eztabaidaren arrastoak ageri izan dira 2015ean: abestuek izateko sortzen diren hitzak literatura dira? Dena den, nazioarte mailan erabat zailantzezko bilakatu dena, agidanez, Euskal Herrian gaintitze bidean da. Abangoardia gara. Mikel Laboak Joxan Artzeren *Txoria txori* kantatu zuen eta Ruper Ordorikak Bernardo Atxagaren *Etiopia* poesia liburua disko bihurtu *Hautsi da anphora* izenpean. Aurten, nabarmentzekoa da Petti eta Harkaitz Canoren arteko elkarlanetik loratutako *Erramurik gabeko gauak* kantaren hitz eta melodia. Kanpotik barrura kantatzen duen Bob Dylani Pullitzer saria eman arren, ez dirudi beste edozein idazlek bezala Literatura Nobela jasotzeko aukera duenik. Euskal Herrian, Anarik barrutik kanpora abesten dituen letren balio literarioa azpimarratzeaz tematu dira urteon kazetariak. Are gehiago, hainbat literatur tailerretan analizatu da azkoitiarraren lana. Esate baterako, Iratxe Retolazak Donostian gidatutako 'Literatura plazara' saioan, non sortzaileak poesia egiteko erabiltzen dituen elementuen analisisa burutu zen.

Txoria txori, saria sari

Haatik, idazleek, hizkiak lagun, orri zuritik pentagramara salto egiten duten bezala, musikariek, hizkiak lagun, pentagramatik orri zurira naturaltasunez egiten dute jauzi. Hortaz, literaturak liburuetatik at jaiotzeko aukera baldin badu, hau da, musikatua den letra literaturatzat jo baldin badaiteke, zergatik ez dauka Euskal Herrian ematen diren literatur sarietan lehiatzeko aukerarik?

Sormen lan batzuk goraiatu eta beste batzuk ahanzturaren tiraderetan gordetzeko ahalmena izan dezakete irizpide subjektiboei jarraiki egokitu ohi diren sariek. Horrela, bada, subjektibitatearen izenean erabaki zuen Eusko Jaurlaritzako Kultura Sailak diru publikoarekin antolatzen duen Euskadi Literatura Sariko epaimahaiak 2015ean Euskal Literatura kategoriako irabazlea Mikel Peruarena Ansak izan behar zuela *Su zelaiak* (Susa) eleberriarekin. Subjektibitate berarekin mamitutako erabakiari men eginez, izendatu bezain pronto jakinarazi zuen idazleak saria jasotzeak sortzen zion ezinegon eta kontraesana. Hau da, Peruarenak ez zuen saria nahi, eta horrela jakinarazi eta erabakia arrazoitu zien arduradunei. Hortaz, ez zuen zertan publikoki sariari uko egin. Diskrezioz jokatu zuen arren, epaimahaiak ez zuen bere nahia errespetatu eta Baionako 49. erregimenduaz kontatu zigunari eman zion saria.

2013an, Bilboko Bidebarrieta Liburutegiko literatur taileurrean, Pello Lizarralde bere obra defendatzearen aldekoa ez zela azaldu zuen. Zergatik? Esan zuenez, sormen prozesu baten ondorioz sortutakoek euren bidea egin behar dutelako, egilearen azalpen eta justifikazioetatik at.

Peruarena eta Utikan manifestuaren sinatzaileen arrazoi-bidea zein Lizarralderen pasarte ondoren galdetuko denarekin zuzenki lotuta ez badaude ere, zalantzan hausnartzeko baliagarriak diren tresnak probesten lagun dezakete. Beraz, sortzaileak eta bere obrak ibilbide lotuak baina era berean independenteak egiten badituzte, sorkuntza jabetza da edo ondare publikoaren parte bilakatzen da?

Marrak, puntuak

Dagoeneko literatur argitalpenaren gurpilean biraka ari diren sortzaileen lana inondik inora erdeinatu gabe, seguru asko, sortzaile berriei erabat lagungarri izango litzaieke diru publikoaren bestelako banaketa. Edota Elkarrek hartutako erabakiak bezalakoa: Joseba Jaka beka hamar urteko etenaldiaren ostean berriz ere abiatzea. Batez ere, idazle berrientzat liburua argitaratzea geroz eta zailago bilakatzen ari delako. Kulturaren prekarizazioak nekez egin diezaioke mesede ekoizpenari; traba, ordea, erraz. Agidanez, horregatik ere baliteke autoargitaratzeak geroz eta indar handiagoa hartu izana. Norberak bere lana publikatzearen inguruko tabu eta aurreiritziak eraisten ari dira, batez ere autoargitalpenak kalitate eskasarekin lotu baino sortzailearen erabateko askatasunarekin lotzen badira. Aurreiritzi horiez gain, eta kontu ekonomikoetatik at, bada sormenarekin zuzenki lotuta dagoen beste ezaugarri mugatzaile bat: literaturaren markoan sortzaileak liburua artefaktu bihurtzen baldin badu, eta, ondorioz, obrari emandako ezaugarriak dirrela-eta, argitaletxe batek ezin badu bere sail baten barruan kokatu, zein da sorkuntza hori argitara emateko bidea?

Borondatezko lanari esker, tamalez aurki amaitzear egon litekeen Edo! argitaletxearen jardunak, besteak beste, berebiziko garrantzia du eginkizun horretan. Hainbat dira Edo!k jorratu dituen alorrak. Artean, ume eta gazteen liburuetan ez ezik, bestelako formatuetan ere artista bisualen lanaren garrantzian azpimarra jarri du. Ilustratzaileek ez dituzte soilik umeentzako marrazkiak egiten. Argazkien errealismotik at irudia beste modu batera lantzen duten sortzaileen eta ilustratzaileen lanari bereziki erreparatu dio. Eider Eibar ilustratzailearen *Barrukoa* liburu artefaktua esku artean hartzeko parada eman digute. Bestalde, eremu askatzaile horretan ere lan egin du Mainer Agirre idazleak. Berak, ordea, autoargitalpenaren bidea jorratu du *Bihotzero* argitara emateko. Mira handiarekin egindako liburuak, testuekin batera, Idoia Beratarbideren hogeitaz hamar ilustrazio biltzen ditu.

Ahotsen tolesdurei so

Horiekin batera, 2015ean izan dira literatur egitura tradizionalari gatz eta piperra erantsi dioten ilustratu gabeko liburuak ere. Azken boladan belaunaldiak identifikatzeko faltan diren pazientziak eta distantziak emango digute literatur eboluzioa igartzeko aukera. Kontakizun fragmentatuak proposatu dizkigute Mikel Ayllonek eta Jasone Osorok. Ayllonen *Ez egin tiro ambulanziei* (Elkar) nobelak atzekoz aurrera eraikitako istorioa kontatzen digu. Osororen *12etan bermuta* (Elkar) liburuak dituen bederatzi atal pertsonaletan, lanaren izaera kaleidoskopikoa definitzen duten hainbat fragmentu ageri dira. Bi liburuen egiturek irakurketak utzitako erresonantzia lan egiteko kapazak diren irakurle aktiboen arreta eskatzen dute.

Berezia da, baita ere, herdoiltzearen kontzientzia hartu duten erraietatik jaiotako Joan Mari Irigoienen lan poetiko askatzailea. *Bi urtetako kronika fakultatiboa* (Elkar) poemek ehundu duten biografiaren mihisea dira, hau da, autobiografia poetikoa landu du Irigoienek.

Literaturaren dohahietako bat agerian uzten duten liburuak dira hirurak, alegia, literatur xarmaren parte da pertsonaien eta irakurleen arteko elkarrekintza sortzea. Bi planoen arteko (erreal eta literarioa) harremana piztu eta horri esker errealitate eta fikzioaren arteko elkarriketan murgiltzeko parada ematea.

Euskarara ekarri dituzte beste hizkuntza batzuetan sortutako harribitxiak. Horien artean, literatura ez ezik hizkuntzaren mugak hausnartzeko xedea izan duten idazleen lanak. Hizkuntza malgutasunez kiribildu eta lipar batez haren esentzia uler dezakegula sinetsarazi diguten sortzaileen fruituak. Clarice Lispector eta Ingeborg Bachmann idazleez ari naiz. Lispectorren *Zorion klandestino*a (Igela), ipuina eta beste, euskaratu du Iñigo Roquek, eta Nagore Tolosak bigarrenaren poesia ekarri digu *Munduko Poesia Kaierak* (Susa) bildumarako. Irakurri beharreko hamabi liburuk osatzen duten sailak

zerbait faltan balu, beste hainbat liburutan bezala, poemen itzulpena eta jatorrizkoa batera irakurtzeko aukera litzateke.

Itzulpenen artean nabarmentzekoa da baita ere Ereinen Ramon Saizarbitoria biblioteka. Urtero bi liburu argitaratzeko konpromisoa duen egitasmoaren estreinako alea *Guárdame bajo tierra* da. Horren aurkezpen prentsurrekoan kritikarako parada hartu zuten Ramon Etxezarretak, Ramon Saizarbitoriak eta Iñaki Aldekoak. Bilorik gabe hitz egin zuten ekitaldian. Alde batetik, kazetarien lanaren inguruko iruzkinen bat egin zuten, eta, bestetik, gazteentzat egindako literaturaren kalitatea kolokan jarri zuten. Nahiz eta, egia zor, mahaian eserita ziren hirurek ez zuten kritika horrekin bat egin. Dena den, funtsean, horren atzean kezka bakarra zegoen: gazteek, oro har, ez dutela irakurtzen uste dute.

Perforatu, performatu!

Sorpresa pozgarria hartuko dute hainbatek gazte literaturazaleak badirela deskubritzean. Are gehiago, hasieran aipatu ditugun amildegien beldur ez diren gazteak badirela.

Literaturak inguruarekiko ausardia galdu duela uste dutenen diskurtsoari zartzakoa eman diote 2015ean. Hain zuzen, Pott bandaren garaian ez bezala, gaur egun ausardia zirikatzailek gabeko aroan garela uste duten horiei. Literatura performatiboaren bi adibiderekkin uler daiteke: *Erractus* eta *Ituskizuna*.

Diskurtso politikoa artefaktu artistiko bihurtu dute *Tractatus* (Susa) poesia liburuaren idazlea den Jule Goikoetxeak, arkitektura literario bikainaren erakusle den *Erraiak* (Elkar) eleberria eraiki zuen Danele Sarriugartek eta aurten *Kafe betea* izeneko laginari esker Igartza saria irabazi duen Kattalin Minerrek. Gorputza eta literatura baliatuta, gorputza literalki zeharkatzen duen kritika jorratzen du hirukoteak.

Errebolta eta haustura biltzen dituen zubiaren beste dimentsio batean daude ITU bandako literaturazale gazteak.

Ituskizuna oholtzaratu zuten estreinako z Eako Poesia Egunetan, eta aretoa bete ere. Paperera ekarri dute poesia, prosa, kritika satiriko ironikoa, hausnarketa eta fikzio formadun piezekin ahokatutako *Belaunaldi bat hiru ekitalditan* izeneko lan autoargitaratua. Badatozela esan zuten Bizkaiko kostaldeko herrian. Baina ez da egia; badira eta ez du etenik. Literaturak iragana dauka baina ez etorkizunik, literatura etengabe sortzen ari garen orainaren ispilua delako. 🍷